

Theodoor

*Over het leven van Theodoor Samuel
van Ravenswaaij, arts in de Verenigde Staten,
Nederlands-Indië en Den Haag (1888-1961)*

Jasmijn Derckx

Alle afbeeldingen zijn afkomstig uit de privécollectie van de familie Van Ravenswaaij

Omslagontwerp: Mijke Wondergem

Omslagbeeld: Theo arriveert in New York bij het Vrijheidsbeeld. Foto uit privécollectie van de familie Van Ravenswaaij

Ontwerp binnenwerk: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 94 6249 860 0

E-ISBN 978 94 6249 861 7

NUR 691

© 2022 J. Derckx, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2022 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

Inhoud

Stamboom	6
Voorwoord	11
1. In Nederland, jeugd in Den Haag – 1888-1904	17
2. Leiden, Boonville en wo 1 – 1904-1921	35
3. Op reis naar Sumatra en reis naar het verleden – 1921 (familiebrieven 1842 e.v.)	51
4. Arts in Tebing Tinggi – 1920-1931	79
5. Crisisjaren in Nederland – 1931-1940	103
6. Oorlogsjaren in Den Haag, Kamp Amersfoort – 1940- 1943	121
7. Oorlogsjaren in Den Haag, bombardement Bezuidenhout – 1943-1945	141
8. Wederopbouw en verlies – 1945-1948	165
9. Een nieuw gezin – 1948-1951	203
10. De verloren zoon – 1951-1953	227
11. Vader en zoon – 1953-1958	245
12. Slotakkoord – 1958-1961	267
Nawoord	295

Dankwoord	299
Levensloop Theodoor Samuel van Ravenswaaij (1888-1961)	301
Bronnen	303

Carl Ludwig Alexander
van Hoefen
1817-1890

Hugo

Daniël

Ludwig

Samuel

Karel Johannes
Clemens
(1870-1894)

Cornelis
Herman
(1871-1940)

Gottfried
Daniël
(1872-1937)

Clementine
Alexandra
(Nonnie)
(1875-1945)

Ludwig
Franciscus
(1877-1944)

Clementine
Neubauer
1816-1880

Clementine
(1852-1922)   Alexander

x

Arie Cornelis
van Ravenswaaij
(1841-1904)

Marie Louise
(Maretje)
(1879-1969)

Elvira
Leonora
(1883-1884)

Cornelia
Elvira
(Corrie)
(1885-1972)

Theodoor
Samuel
(Theo)
(1888-1961)

Alexander
(Akkie)
(1889-1975)

x

Annie Louise
van Ravenswaaij
(dochter van
Daniël van
Ravenswaaij)

Annie
Clementine
(Anneke)
van Ravenswaaij
(1925-1992)

Thea
van Ravenswaaij
(1933-1934)

Cornelis
Alexander
(Boem)
van Ravenswaaij
(1935-)

Voorwoord

Het diepste gevoel dat ik heb meegenomen van mijn reis naar Indonesië is dat je nooit alleen bent. In Indonesië zijn er altijd en overal oogjes. Oogjes van gekko's, mensen op straat, mensen naast je huis of in de tuin, oogjes van familieleden, oogjes van personeel. Oogjes van kikkers, vogels, oogjes van alles wat leeft in de maat van de jungle. Oogjes van goden, van steen of in bomen. Oogjes van voorouders. Overal zijn oogjes. Op het moment dat je je ongezien waant, blijkt er toch nog altijd iemand in de buurt te zijn. En dat maakt, wellicht onverwacht, gelukkig.

Jasmijn Derckx, fragment reisverslag, Sumatra, 2020

Het leven is soms een samenspel van onzichtbare draden die uiteindelijk weer bij elkaar lijken te komen. Dat is ook het geval bij het verhaal van de familie Van Ravenswaaij. De leden van deze familie waaierden over de hele wereld uit en bleven door het schrijven van duizenden brieven nauw met elkaar verbonden. In dit boek komen hun levenslijnen samen. De brieven zijn de 'oogjes' waarmee de familieleden elkaar bleven zien.

Aanleiding tot het schrijven van dit boek

In 2019 verhuisde ik van de Veluwe naar Den Haag. Ik ontmoette daar nieuwe mensen, zoals mijn buurtgenote Jeanette Lotz. Zij vertelde mij tijdens een fietstochtje over een oudere heer die bij ons om de hoek woont, samen met zijn zwart-witte kat Plumeau. 'Jasmijn, ik zou je graag aan Boem van Ravenswaaij willen voorstellen. Boem wil graag dat zijn familieverhaal wordt doorgegeven. Misschien zou jij dat boek willen schrijven?'

Jeanette organiseerde een lunchafspraak voor ons drieën. Zij stelde mij in het buurtrestaurantje voor aan Boem. Hij bleek een artistieke en erudiete man, keurig in het pak, met donkere ogen

en haar dat alle kanten uitwaaide. Mijn eerste vraag aan hem was waar zijn wonderlijke naam vandaan komt. 'Mijn ouders lazen mij vroeger voor uit een prentenboekje dat ging over drie beertjes: Bim, Bam en Bom. Toen zei ik dat ik wel Boem wilde heten in plaats van Cornelis Alexander. En iedereen kent mij dus als Boem.'

Boem vertelde mij dat hij een paar jaar geleden, na het overlijden van zijn vrouw, bij het opruimen in een kast een koffer had gevonden. Daarin vond hij ruim duizend brieven, verzameld door zijn tante Corry, de zus van zijn vader, die in Bry-sur-Marne (in de buurt van Parijs) woonde. Na omzwervingen via hun familie in de Verenigde Staten kwam een gedeelte van de Nederlandstalige brieven bij Boem in Den Haag terecht.

Na het overlijden van zijn geliefde Marlene begon Boem met het uittypen van de brieven, om zichzelf af te leiden van zijn verdriet. Ruim drie jaar lang werkte hij ze een voor een uit. De brieven waren vaak moeilijk leesbaar, ze dateerden uit de periode van 1873 tot 1961. Vaak waren het dunne luchtpostvelletjes. En sommige brieven waren ingrijpend gecensureerd door de Duitsers.

'Heb je zin om er een boek van te maken, Jasmijn?' vroeg Boem, en hij keek mij doordringend aan. Ik aarzelde even. Ik was net begonnen aan een nieuw boek en er lag nog een boek te wachten om te worden uitgegeven. Daarnaast had ik nog een drukke baan. Maar hoe kon ik dit interessante verzoek weerstaan? Dus zei ik 'ja', las de uitgewerkte brieven en besloot: dit verhaal móést ik inderdaad delen.

In dit boek vertel ik het verhaal van de familie Van Ravenswaaij, vanaf het laatste decennium van de negentiende eeuw tot aan het begin van de zestiger jaren van de twintigste eeuw. Het is gebaseerd op de persoonlijke brieven van familieleden in Europa, de Verenigde Staten en Indonesië. Deze zijn door mij bewerkt en vermengd met persoonlijke verhalen van Boem tot een leesbaar familieverhaal over en tijdsbeeld van een nog altijd relevante periode van onze Nederlandse koloniale geschiedenis.

Het verhaal speelt zich afwisselend af in Nederland, Frankrijk, Duitsland, Borneo, Sumatra, Java en de Verenigde Staten. In vreedstijd en tijdens de twee wereldoorlogen. Gelukkige momenten, zoals geboorten, huwelijken en vakanties, worden voortdurend afgewisseld met bombardementen, vervolgingen en hongersnoden. Er is sprake van een centraal familiethema dat in alle generaties terugkomt: een onmetelijke bewijs- en prestatiedwang – het was niet snel goed genoeg. Ik besloot er één familielid uit te lichten, om overzicht te houden: de vader van Boem, Theodoor Samuel van Ravenswaaij.

Reis naar Indonesië

Nadat ik de brieven had gelezen, besloot ik op reis te gaan in het voetspoor van Theo van Ravenswaaij. Ik was nog nooit in Indonesië geweest en ik wilde graag meer gevoel krijgen bij zijn leven als arts in het ziekenhuis in Tebing Tinggi, vlak bij Medan op Sumatra. In januari 2020 stond ik met een map vol brieven van Van Ravenswaaij in mijn hand in de tuin voor zijn voormalige huis. Dat had hij in 1921 in Tebing Tinggi laten bouwen, recht tegenover het ziekenhuis, dat er nog steeds is.

Ik ging naar Samosir voor een kennismaking met het Batakvolk. Ik bezocht Medan en ontdekte hotel De Boer en het oude postkantoor. Ik wandelde over de Esplanade waar Theo en zijn vrouw vroeger wandelden en probeerde me – in de dynamiek van deze Indonesische stad, met scooters, eetkraampjes en drukte – de grandeur van vroeger voor te stellen.

Ik reisde naar Singapore, waar ik sliep in het Fullerton Hotel, dat vroeger de *General Post Office* was. In dat gebouw werden vroeger de brieven van de familie Van Ravenswaaij gesorteerd, na een lange reis per stoomboot. Er is nog een museum in het hotel, dat de geschiedenis van het voormalige postkantoor toont.

Ik reisde door naar Bali, waar ik na een dag zoeken, samen met gidsen van het Agung Rai Museum in Ubud, twee schilderijen van een oom van Boem ontdekte, Alexander van Ravenswaaij. En op de dag dat ik op het vliegveld op Bali stond om terug te vliegen

naar Nederland, werd het bericht omgeroepen dat Covid-19 was uitgebroken. Een dag later werden alle vluchten geannuleerd. Net op tijd was ik thuis, dankbaar dat ik deze reis nog had kunnen maken voor de lockdown werd afgekondigd.

Overweldigd door de hoeveelheid brieven probeerde ik mijn weg te zoeken. Na mijn terugkeer uit Indonesië was ik al een aantal maanden aan het schrijven, toen er een berichtje van Lisa van Ravenswaaij binnenkwam. *Jasmine, I've got a surprise for you.* Bijgevoegd waren een aantal foto's van reiskoffers vol brieven, foto's en ansichtkaarten. Lisa had nog eens vierduizend brieven gevonden. De hoeveelheid was nauwelijks te overzien.

Ik had al begrepen van medewerkers van het Haags Gemeentearchief dat met deze collectie van duizend brieven dit al de grootste collectie Haagse familiebrieven was. Deze vondst maakte de collectie nog omvangrijker. Echter door de reisrestricties was het helaas niet mogelijk om naar de Verenigde Staten af te reizen, of vice versa. Dus als ik van een bepaalde periode brieven miste, stuurde ik een berichtje naar de vs: *Can you help me out Lisa?* Zij dook dan in een van de koffers en maakte een kopie van de desbetreffende brief of ansichtkaart. De brieven die zich nu nog in de Verenigde Staten bevinden, zullen te zijner tijd ook naar het Haags Gemeentearchief worden overgebracht, ter archivering en voor verder onderzoek.

Met behulp van schrijfster en schrijfcoach Vilan van de Loo ging ik aan de slag met het categoriseren van de duizenden brieven. Ik koos voor de vorm van literaire non-fictie en nam de vrijheid om een aantal dialogen te schrijven, omwille van de leesbaarheid.

De fragmenten heb ik rechtstreeks uit de brieven overgenomen, waarbij ik de spelling grotendeels intact liet. Slechts hier en daar paste ik iets aan. Ik begreep dat ik, om een eigen perspectief te ontwikkelen, moest kiezen uit de vele verhalen die zich verschuilen in deze omvangrijke correspondentie. En zo ontvouwde zich dit verhaal.

Een eeuw aan Haagse familiegeschiedenis trok aan mij voorbij. Ik las over de ontdekking van de elektriciteit, de opkomst van moderne communicatiemiddelen, van fotografie, televisie en luchtvaart, de ontwikkeling van de scheepvaart. Ik probeerde me voor te stellen hoe het in die dagen geweest moest zijn voor de overgrootouders van Boem op Borneo, hoe het was om soms wel drie maanden te moeten wachten op een berichtje van een van je kinderen in Europa. Want moeders wisten in tijden van oorlog, cholera, tyfus of de Spaanse Griep soms maanden niet of hun kind nog wel in leven was.

Hoe anders is dat tegenwoordig? Op een dag ontving ik een video call van mijn zoon, die in Nieuw-Zeeland studeerde en in een omgebouwde auto door het land trok: *Kijk eens mam, ik heb gisteren mijn auto per ongeluk in een zeeleeuwenkolonie geparkeerd en nu zit ik haverhout te eten tussen de zeeleeuwen*. En toen mijn dochter in Tanzania verbleef, waar zij vrijwilligerswerk deed, kreeg ik een live verbinding met een jeep met het gebrul van leeuwen op de achtergrond. Voor ons is het normaal om met moderne techniek contact te houden met onze geliefden over de hele wereld, maar door het lezen van dit boek realiseer je je hoe bijzonder dit eigenlijk is.

Biografie

De hoofdpersoon van dit verhaal, Theodoor Samuel van Ravenswaaij, werd in 1888 in Den Haag geboren. Hij woonde in de Verenigde Staten, op Sumatra en in Den Haag. Zijn leven is tekenend voor hoe het ging 'in die dagen'. Het is het leven van een jongen die opgroeit in een gezin met een vader die vecht in de oorlog in Atjeh en met een moeder die de dochter is van Duitse zendelingen die Dajakkers bekeren op Borneo. Na zijn studie Geneeskunde in Leiden moet hij tijdens de Eerste Wereldoorlog meteen als arts in het leger dienen. Vervolgens bouwt hij aan zijn toekomst door zich als arts op Sumatra te vestigen.

Van Ravenswaaij raakt op verschillende momenten in zijn leven alles kwijt. Door de economische crisis, de Tweede

Wereldoorlog, door ziekte en door rampspoed. Zo overlijdt het tweede dochtertje van het echtpaar Van Ravenswaaij door een noodlottig ongeval, nog voor haar eerste levensjaar.

Daarnaast wordt Van Ravenswaaij wordt geïnterneerd in Kamp Amersfoort, omdat hij zich heeft aangesloten bij het artsenverzet. Ten tijde van het bombardement op Bezuidenhout is hij de laatste nog aanwezige huisarts en helpt hij de gewonden die bij hem thuis naar binnen worden gedragen. Hierna wordt ook zijn huis volledig verwoest.

Na de oorlog is er de wederopbouw, maar helaas overlijdt dan zijn jonge vrouw en blijft hij met twee kinderen achter. In de jaren die volgen, blijft de liefde voor zijn patiënten leidend voor de keuzes die hij moet maken.

De rode draad in de familiebrieven is het familietrauma, het – over de hele wereld – met elkaar contact proberen te houden in tijden van gebrekkige communicatiemiddelen. De band tussen de familieleden blijkt onverwoestbaar sterk te zijn, en de levens van de voorouders zijn leidend voor de keuzes van volgende generaties.

Nog even dit

Omdat Theo van Ravenswaaij en zijn gezin een intensieve correspondentie onderhielden met ‘tante Corry’, heb ik omwille van de leesbaarheid op veel plekken haar naam weggelaten bij een nieuw citaat. Als er geen naam vermeld is, betreft het dus een brief aan haar.

1. In Nederland, jeugd in Den Haag

1888-1904

Den Haag kent in het fin de siècle, de tijd van Couperus en het flaneren op de Boulevard, een opbloeiende grandeur. De stad is de regeringszetel van een uitgestrekt koloniaal rijk waar veel bedrijven hun hoofdkantoor hebben, zoals de Koninklijke Rotterdamsche Lloyd en de Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij. Het ministerie van Koloniën is verantwoordelijk voor de uitzending van honderden ambtenaren. Rond 1880 worden tegen de duinen de wijken Statenkwartier, Duinoord en Archipelbuurt gebouwd. Deze zijn met name bedoeld voor welgestelde burgers en oud-militairen, die wegens de slechter wordende economische omstandigheden met verlof of pensioen uit Nederlands-Indië terugkeren.

Nederlands-Indië wordt tussen 1880-1905 getekend door gevaar en onrust, zoals de Atjeh-oorlog (1873-1904). Op 6 september 1898 vindt in de Nieuwe Kerk te Amsterdam de inhuldiging van koningin Wilhelmina plaats. Zij zal zich sterk maken voor een ethische revolutie. Steeds meer Nederlanders emigreren naar de Verenigde Staten, het land van de onbegrensde mogelijkheden. Het is in deze woelige tijd dat Theodoor Samuel van Ravenswaaij zijn jeugdjaren doorbrengt in Den Haag.

Op 11 april 1888 laat Theodoor Samuel van Ravenswaaij luid en duidelijk horen dat hij ter wereld is gekomen. Zijn wieg staat in de chique Archipelbuurt in Den Haag. Het herenhuis met vier verdiepingen is zo groot dat de klanten beneden in de apotheek van zijn vader het gehuil niet kunnen horen. Het in neorenaissance-stijl gebouwde huis is begroeid met wisteria en staat op de hoek van de Bankastraat en de Billitonstraat. De wind blaast het geluid van de fontein op het Bankaplein door de open ramen naar het kraambed. Moeder Clementine legt haar negende kind behoedzaam aan de borst. Ze streelt hem